

Таблиця 1. Показники розвитку банківських систем України та світу (за даними за 2003 рік)

	Внутрішні кредити банківського сектору, в % до ВВП	Ліквідні зобов'язання в % до ВВП	Відношення банківських ліквідних резервів до банківських активів, %	Різниця процентних ставок по кредитах та депозитам, %
Україна	32,7	35,8	8,9	10,9
Світ	162,1	85,4	11,3	6,3
Країни з середніми доходами	85,3	81,4	10,8	6,3
Країни з високими доходами	181,9	104,3	11,2	3,9

Складено за даними: World Development Indicators 2005. – The World Bank, Washington, 2005 – www.worldbank/data/wdi2005

З наведених даних видно, що українська банківська система має відносно нижчий рівень ліквідності та резервів, ніж банки інших країн, в силу чого вона постачає недостатньо кредитів для економіки, а різниця процентних ставок по кредитах та депозитам (характеристика цінової ефективності кредитів), є майже вдвічі більшою ніж у середньому у світі.

Відносний рівень інтернаціоналізації та капіталізації банківського сектору України значно нижче не тільки від рівня розвинутих країн, але й від рівня країн Центральної та Східної Європи. Активи банківського сектору в Україні склали у 2003 році приблизно 40 % від ВВП, тоді як в інших країнах цей показник складає: у Польщі – 67 %, Угорщині – 72 %, Чехії – 121 %, а в країнах евро зони – 280 %. Одночасно частка іноземного капіталу в активах банків складала: в Україні – 11 %, у Польщі – 69 %, Угорщині – 66 %, Чехії – 94 %, а в країнах евро зони – 30 %. [5]

Показовим є те, що економічні трансформації в цих країнах супроводжувались значними вкладеннями іноземних інвесторів у банківський сектор, що сприяло банківській та фінансовій інтеграції, насиченню національних економік кредитами. Водночас показники банківського сектору України та кредити для економіки явно недостатні для фінансування стійкого економічного розвитку, а частка іноземного капіталу є відносно невеликою.

Економічні фактори розширення присутності міжнародних банків в Україні є обопільними з боку іноземних банків та українського банківського ринку.

Основними мотивами з боку іноземних банків є: використання конкурентних переваг по обсягу та ціні банківських послуг, розширення присутності на основних сегментах ринку (кредити, депозити, облігації, приватні клієнти), конкурентна участь у розвитку нових ринкових сегментів (іпотечне кредитування, АДР), використання можливостей отримання більш високих прибутків при досить ефективному управлінні ризиками.

Для українського банківського ринку факторами інтернаціоналізації виступають: потреба у значному збільшенні капіталізації банківського сектору, потреба у збільшенні конкурентної пропозиції більш дешевих та довгих кредитів, потреба у значному збільшенні дешевих та довгих ресурсів для нових сегментів ринку (іпотечне кредитування, лізинг, кредитування муніципального сектору), потреба в лібералізації доступу на між-

народні ринки капіталу, вимоги вступу до СОТ щодо фінансових послуг.

Перспективи ефективного включення до міжнародної фінансової інтеграції для України означають збільшення притоку фінансових ресурсів, перш за все довгострокових, та розширення кредитних та інвестиційних можливостей. Для використання переваг включення до міжнародної фінансової інтеграції першочергове значення мають наступні регулятивні заходи:

- ✓ зняття обмежень щодо присутності та операцій іноземних банків в Україні;
- ✓ консолідація небанківського фінансового сектору, підвищення рівня мінімального статутного капіталу для фінансових, інвестиційних та страхових компаній та лібералізація доступу іноземного капіталу на ринок небанківських фінансових інститутів;
- ✓ прискорена гармонізація банківського та фінансового законодавства з європейським, запровадження регулятивних вимог Базельського комітету;
- ✓ запровадження строкових фінансових послуг;
- ✓ стимулювання коопераційних угод з основними інститутами міжнародних фінансових ринків.

1. Дивись, наприклад: O'Brien R. Global Financial Integration: The End of Geography. – London, The Royal Institute of International Affairs. Pinter Publishers – 1992, 120 p.; Reforming the Global Financial Infrastructure. Issues and Proposals. – Ed. by Akyuz Y. – Geneva, UNCTAD. – 2001, 230 p.; Financial Risks, Stability and Globalization. – Ed. by Johnson O. – Washington, International Monetary Fund. – 2002, 486 p. 2. Основним аспектам Європейської фінансової інтеграції присвячені такі, наприклад, доповіді Європейського Центрального банку: Towards an Integrated Infrastructure for Credits Transfer in Euro. – European Central Bank, Frankfurt – 2001; Mergers and Acquisitions Involving the EU Banking Industry – Facts and Implications. – European Central Bank, Frankfurt – 2000; Towards a Single Euro Payment Area-progress report. – European Central Bank, Frankfurt – 2003. 3. Аналіз розвитку європейської фінансової інтеграції дивись, наприклад: Cabral I., Dierick F., Vesala J. Banking Integration in the EU area. – ECB Occasional papers, series no.6. – European Central Bank, Frankfurt- 2002; Baele L., Ferrando A., Hurdanl O., Krylova E., Monnet C. Measuring Financial Integration in Euro Area. – ECB, Occasional Papers Series, no.14- European Central Bank, Frankfurt – 2004; Freixas X., Hartmann P., Mayer C. The Assessment: European Financial Integration. – Oxford Review of Economic Policy, vol.20, no.4, 2004, p.475-489. 4. Україна. Фінансовий сектор та економіка. Нові стратегічні завдання. – Алан Роу (кер. проекту) та інші. – The World Bank- Washington – 2001-, с. 43. 5. Складено за даними: Volz U. European financial integration and financing new business in the new EU members. – EBRD, 2004, p.17; Cabral I., Dierick F., Vesala J. Banking Integration in the Euro Area. – European Central Bank- Frankfurt- 2002, p.21; European Central Bank. Monthly Bulletin. March 2004. Statistical Annex.

Надійшла до редколегії 06.09.05

О.І. Жилінська, канд. екон. наук., доц., докторант

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Виявлено особливості фінансування у становленні динамічного сектору глобальної економіки – сфери досліджень і розробок.

Peculiar means of financing in the development of dynamic sector of global economy that is Research and Development are found out.

В умовах глобалізації господарської діяльності та формування глобальної економіки залучаються всі галузі

та види діяльності, підприємства, банки, інші організації. Глобальну економіку Д.Белл докорінно відрізняє від між-

народної, вважаючи, що "це єдина система господарювання, об'єднання ринків капіталу, валют і товарів... Кордони між країнами практично щезли. Капітал спрямовується туди, де (за умов політичної стабільності) віддача від інвестицій або доданої вартості є найбільшою" [1].

Особливістю епохи глобалізації є перенесення центру прийняття стратегічних рішень з національного на наднаціональний рівень. Трансформація розрізнених національних господарств в інтегровану глобальну економіку зумовлює девальвацію інституту держави, що протягом багатьох десятиліть виступали системоутворюючим елементом формування і функціонування національних економік. На сьогодні межі національних держав стали затісні для формування та бурхливого розвитку глобальної економіки. Влада переміщується з національного рівня на глобальний, і лише світовий ринок має в розпорядженні ефективний механізм регулювання міжгалузевих та міжрегіональних пропорцій відтворення. Раніше господарство практично кожної країни являло собою самовідтворювану систему (або розвивалося в такому напрямі), тепер самовідтворювальною системою може розглядатися тільки світове господарство загалом [2,13].

Розвиток інформаційних зв'язків та зв'язків всезагальних і універсальних став основою для формування нового різновиду цілісності, в якій на зміну світової економіки приходить економіка глобальна. За визначенням М.Кастельса "...глобальна економіка є історично новою реальністю, відмінною від світової економіки... вона здатна працювати як єдина система в режимі реальної часу в масштабі всієї планети" [3]. Проте сучасна світова економіка поки що не є глобальною, оскільки у багатьох країнах світу розвиток залежить від активності національної економіки, а не від глобального ринку. Разом з тим окремі галузі світової економіки (фінанси, телекомунікації) вже створюють сектори "глобальної економіки без кордонів". Динамічний сектор "глобальної економіки без кордонів" формується також і у сфері досліджень і розробок (ДіР).

Проблеми розвитку сфери ДіР в умовах глобалізації розглядаються у працях Д.Белла, М.Кастельса, А.Тоффлера, серед російських та вітчизняних вчених-економістів зазначена проблема досліджується у працях Б.Анікіна, В.Гейця, І.Єгорова, В.Іноземцева, Ю.Яковца й інших. Актуальним є виявлення особливостей у сфері фінансування ДіР за умов глобалізації, що і було обрано за мету написання статті. Автор поставив за мету з'ясувати, які показники у фінансуванні ДіР відображають процеси глобалізації та яка їх динаміка на початку ХХІ ст., а також чи впливає глобалізація на фінансування вітчизняної сфери ДіР. Інформаційною базою дослідження стали щорічні доповіді Світового банку [4; 5], дані Держкомстату України [6] та праці вітчизняних і зарубіжних науковців.

Показники, що найчастіше використовують для характеристики сфери ДіР, відображають її фінансові ресурси. Фінансові ресурси, що освоюються у контексті ДіР, як правило, спрямовуються на фундаментальні і прикладні дослідження, експериментальні розробки, це капітальні та поточні витрати на інтелектуальну працю, що виконується систематично з метою збільшення знань, включаючи знання людства, культури та суспільства і використання знань для нового застосування [5].

На п. ХХІ ст. у сфері фінансування ДіР відбуваються певні зрушення: у розвинених країнах та НІК країнах наукомісткість ВВП (частка витрат на ДіР у ВВП) постійно зростає (див. дані таблиці). Зокрема у Швеції частка витрат на ДіР у ВВП досягла 4,3 %, Фінляндії – 3,5 %, Японії 3,1 %, але світовим лідером є Ізраїль, де

цей показник зріс від 2,35 % у 1998 р. до 5,1 % у 2002 р. [5]. В абсолютних показниках лідером у загальнонаціональних витратах на ДіР залишаються США (300 млрд. дол.), друге місце посідає Японія, а на третє місце у 2001 р. виходить Китай із науковим бюджетом у 60 млрд. дол. Загалом у 1992 – 2002 рр. сукупні витрати на ДіР по 27 країнах ОЕСР збільшилися від 416 до 552 млрд. дол., а середній рівень показника наукомісткості економіки зріс від 2,04 % до 2,24 % ВВП [8], по країнам ЄС цей показник досяг у середньому 1,9 % ВВП [7]. В.Іноземцев, відмічаючи нарощування витрат на ДіР у США та ЄС, робить висновок про прямий зв'язок із високою (до 70 %) часткою в обсягах ВВП у цих регіонах товарів і послуг, що виробляються на основі наукомістких технологій [9, 130].

Показник витрат на 1 особу, зайняту у сфері ДіР, у країнах великої сімки вже у к. 90-х рр. складав від 113 тис. дол. в Японії до 171 тис. дол. у Франції, менш як за 20 років витрати на 1 дослідника у Великій Британії подвоюються, у США та Франції зростають на 50 % і 30 % відповідно. Показник витрат на 1 мешканця у 2002 р. зріс удвічі за останнє десятиліття, у розвинених країнах він наближується до 1 тис. дол. (США – 892 дол., Японія – 747 дол.). Хоча у 1991 р. у цих країнах він був на рівні 400 та 350 дол. на 1 мешканця відповідно [10, 7]. В Україні такі показники українські низькі (витрати на 1 особу, зайняту у сфері ДіР, складали 2 тис. дол., а в розрахунку на 1 мешканця – лише 5 дол.) і не можуть бути порівняними навіть з країнами, що вважаються аутсайдерами ДіР в ЄС (Греція, Іспанія, Португалія).

Міжнародна статистика виділяє 5 джерел фінансування ДіР: кошти корпорацій, кошти державного бюджету, кошти спеціальних фондів, власні кошти винавців ДіР та іноземні джерела. У 60-80-ті рр. ХХ ст. практично у всіх капіталістичних країнах основними були перші три джерела, інші були допоміжними. Державний бюджет виступав одним із найпотужніших джерел фінансування ДіР, але в 90-х рр. частка держави у більшості розвинених країн у 1,5-2 рази зменшилася щодо приватного сектора, і в к. 90-х рр. становила: в Японії – 20 %, у США – 36 %, у ФРН – 37 %, у Франції – до 42 %. Частка державного сектору у виконанні ДіР іще менша, ніж фінансова (від 1/6 до 1/5). Приватний сектор – це головне джерело фінансування та проведення ДіР у розвинених країнах, на нього припадає до 70 % загального фінансування ДіР в Японії, США, ФРН та Франції, проте у невеликих європейських країнах (Португалія, Греція, Іспанія) – лише 18-30 % [8]. Крім того, особливістю п. ХХІ ст. у сфері фінансування ДіР в окремих країнах ЄС є посилення фінансової допомоги наднаціональних структур у реалізації наукових програм, зокрема в Ірландії та Португалії [11, 84].

Загальною тенденцією к. ХХ – поч. ХХІ ст. є збільшення частки коштів корпорацій та іноземних фінансових джерел у структурі національного наукового бюджету при зменшенні частки державних коштів. Автоматизація, роботизація, створення систем дистанційного управління промисловими комплексами, розвиток систем глобального маркетингу і менеджменту – основа перетворення ТНК на домінуючу силу світової економіки.

Глобалізація у науково-технічній сфері проявляється у фінансуванні компаніями певної країни ДіР в іншій країні та фінансуванні іноземними компаніями національних ДіР, створенні технологічних альянсів, патентуванні за кордоном та патентуванні нерезидентами у певній країні [12, 72]. На наш погляд, варто звернути увагу і на спільні публікації науковців із різних країн, що зазвичай є результатами виконання спільних наукових проектів, а також підготовку іноземних студентів та ас-

пірантів, що здобувають ступінь магістра та доктора наук. Для виявлення особливостей фінансування ДіР в умовах глобалізації розглянемо частку витрат на ДіР іноземних компаній у загальнонаціональних витратах на ДіР у певній країні; частку витрат на ДіР іноземних

компаній у державних наукових витратах певної країни; частку витрат на ДіР іноземних компаній у витратах на ДіР корпоративного сектору певної країни; патентування за кордоном та патентування нерезидентами у певній країні, а також їх динаміку.

Таблиця. Індикатори науково-технічного розвитку країн світу (1998-2003 рр.)

Країна	Науковців та інженерів у ДіР, осіб на 1 млн. мешканців		Витрати на ДіР, % ВВП		Експорт наукомісткої продукції, % в експорті		Роялті та ліцензійні платежі, млн. дол.				Заявок на патенти			
							отримані		Сплачені		резиденти		нерезиденти	
	1998*	2002**	1998*	2002**	1998*	2003**	1998*	2003**	1998*	2003**	1998*	2002**	1998*	2002**
Австралія	3 357	3446	1,80	1,5	11	14	275	394	1 010	1 268	8 937	10 823	39 274	96 434
Австрія	1 627	2346	1,53	2,2	12	13	99	155	811	1 117	2 681	7 272	108 543	9 996
Білорусія	2 248	1870	1,07	0,6	4	4	1	1	1	6	755	908	25 308	89 686
Бельгія	2 272	3180	1,60	2,2	8	8	645	887	1 099	1 246	1 687	2 122	84 958	161 472
Велико-британія	2 448	2691	1,95	1,9	28	26	6 724	10 245	6 123	7 382	26 591	33 671	121 618	251 239
Данія	3 259	4822	1,95	2,5	18	20	...	...	...	...	2 658	3 875	106 403	250 103
Індія	149	120	0,73	0,8	5	5	19	29	201	356	10 155	220	...	91 704
Ірландія	2 319	2315	1,61	1,1	45	34	177	206	6 236	16 160	946	1 255	82 484	162 170
Італія	1 318	1156	2,21	1,1	8	8	477	525	1 155	1 698	2 574	4 086	88 836	159 865
Канада	2 719	3487	1,66	1,9	15	14	574	2 555	2 073	4 821	4 192	5 934	50 254	102 418
Респ. Корея	2 193	2979	2,82	2,5	27	32	260	1 325	2 369	3 597	92 798	76 860	37 184	126 836
Китай	454	633	0,66	1,2	15	27	63	107	420	3 548	12 786	40 346	48 596	140 910
Норвегія	3 664	4442	1,58	1,7	16	19	90	195	341	394	1 518	504	30 489	90 712
Нідерланди	2 219	2826	2,08	1,9	30	31	2 432	1 885	2 964	2 829	5 227	7 496	85 402	158 485
Німеччина	2 831	3222	2,41	2,5	14	16	3 252	4 262	4 893	5 242	62 052	80 661	113 543	230 066
РФ	3 587	3415	0,88	1,2	12	19	3	174	21	711	1 709	24 049	27 346	96 315
США	3 676	4526	2,63	2,7	33	31	36 808	48 227	11 292	20 049	125 808	198 339	110 884	183 398
Фінляндія	2 799	7431	2,78	3,5	22	24	106	502	411	615	4 061	2 941	105 376	248 668
Франція	2 659	3134	2,25	2,3	23	19	2 336	3 941	2 717	2 436	18 669	21 959	93 962	160 056
Україна	2 171	1749	...	1,2	...	5	...	14	...	292	4 692	37	28 036	90 563
Швейцарія	3 006	3594	2,60	2,6	16	22	...	...	...	...	5 814	7 977	107 038	246 451
Швеція	3 826	5171	3,76	4,3	20	15	1 114	2 336	939	1 277	7 893	9 443	107 107	246 886
Японія	4 909	5085	2,80	3,1	26	24	7 388	12 271	8 947	11 003	351 487	371 495	66 487	115 411

... - дані не наведено;

* - The World Bank // World Development Indicators. Washington, 2000. P. 304-307.

**www.worldbank.org

Показник питомої ваги іноземного фінансування усіх національних ДіР у країнах ОЕСР складав у к. 90-х рр. уже 10 %, однак спостерігалися і певні національні особливості: від частки іноземного фінансування 15 % у Великобританії до 0,3 % - в Японії [13, 222]. Проте для НІК частка іноземного фінансування їх ДіР є значно більшою, зокрема у Сінгапурі вже у сер. 90-х рр. співвідношення витрат на промислові ДіР іноземних та національних компаній склало 3:1, загалом же на іноземні джерела припадає до 30 % у науковому бюджеті [14, 20]. Подібні тенденції зростання частки іноземних замовників серед джерел фінансування ДіР притаманні й Україні - з 1995 р. вона зросла від 15,6 % до 22,8 % у 2003 р. і посідає III місце коштів замовників України та коштів Державного та місцевих бюджетів [6, 84].

Протягом 1980-1999 рр. зростання частки іноземного фінансування ДіР корпоративного сектору у розвинених країнах відбулося у понад 2 рази, особливо варто відмітити прискорення її зростання (у 4 рази) в Японії у 1997-1998 рр. На сьогодні найбільшим (понад 20 %) є іноземне фінансування корпоративних ДіР у Великобританії та в Канаді. У США частка іноземного фінансування промислових ДіР зросла майже у 5 разів: від 2,1 % у 1980 р. до 9,95 % у 1995 р., що склало майже 19 млрд. дол. Найбільші країни-донори - це країни-члени ЄС (75 %), Японія (10 %) і Канада (7 %) [12, 72]. Домінування країн ЄС пояснюємо тим, що США та ЄС, за висновком В.Іноземцева, є двома головними центрами постіндустріального господарства, найтісніше пов'язані економічно як торговельні партнери та інвестори, мають

значну схожість їх економік, що сформувалося в останні десятиріччя [9, 124-125].

Із 80-х рр. у США відбувається переорієнтація провідної ролі у фінансуванні ДіР від держави до корпоративного сектору (у 1998 р. його частка у загальнонаціональних наукових витратах склала 65 %) та постійні щорічні прирости цих витрат на ДіР досягають рівня 5-8 %. А з 1995 р. іноземний науковий бюджет американських ТНК зростає швидше за національний, темпи його зростання удвічі перевищують темпи збільшення внутрішніх витрат, і з к. 80-х рр. американські ТНК витрачають на ДіР за кордоном більше, ніж вдома. Розміри іноземного фінансування ДіР американських ТНК ідентичні витратам на ДіР у США філій зарубіжних ТНК, у 1996 р. вони становили відповідно 14,2 та 15 млрд. дол. [13, 225].

Головні причини випереджального зростання американських менеджерів вбачають у глобалізації економіки і структурних змінах у торгівлі, зумовленості розширення закордонних операцій у сфері ДіР принципам компанії, відсутності або недостатній кількості закордонних лабораторій, потребами виходу на нові ринки, кращими, аніж у США, умовами діяльності, необхідністю адаптації нових продуктів і процесів до місцевих умов. Збільшення іноземного бюджету на ДіР американських ТНК тісно пов'язане із утворенням їх ДіР-організацій за кордоном. Це є першим етапом глобалізації, коли ТНК розповсюджувалися по країнам світу головним чином для розширення власної діяльності через організацію нових виробничих ділянок, створення нових регіональних відділень тощо.

За даними Міністерства торгівлі США за кордоном функціонує до 200 ДіР-підрозділів американських компаній. Прикладами створення закордонних ДіР-підрозділів є діяльність IBM та "Hewlett-Packard", для яких іноземна частка ДіР сягнула 30 %, IBM створює у 1998 р. дослідницький центр в Індії для організації взаємодії із місцевими університетами та надання технічної допомоги у розвитку інформаційної інфраструктури, вартість проекту – 25 млн. дол., навіть Microsoft, яка не мала іноземних ДіР-підрозділів, в 1998 р. створила такий підрозділ у Кембриджському університеті Великобританії, що коштувало їй понад 80 млн. дол. [12, 37].

Іншою важливою формою, в якій відбувається фінансування компанією ДіР за кордоном, є інформаційний аутсорсинг (ІТ-аутсорсинг), що виник 30 років тому і стрімко розвивається. ІТ-аутсорсинг важливою складовою має офшорне програмування – розробку програмних комплексів на замовлення за умов територіальної віддаленості замовника та виконавця [15, 76]. Одним з факторів розвитку офшорного програмування є фінансові, що виникають унаслідок різниці вартості людиногодини роботи ІТ-фахівця щодо географічної зони, а не тільки країни розташування виконавця ІТ-замовлення, та зростання витрат при переміщенні ІТ-фахівця на постійне місце проживання за кордон. Аутсорсинг є організаційною формою віртуалізації у сфері ДіР та виступає дієвою альтернативою "відтоку мозку".

Першим же прикладом віртуалізації у сфері ДіР є американська компанія АТТ, що оголосила у 1998 р. про створення "віртуального науково-дослідного інституту", тут працюють понад 2 тис. співробітників у різних штатах США та за кордоном, виконуючи проект Futurescope – вивчення стилю життя й прогнозування потреб майбутніх поколінь. Компанія IBM у 1999 р. створила "віртуальну лабораторію", до якої увійшли програмісти з Китаю, Індії, Білорусі та Латвії. Група здійснює розробку спеціалізованого програмного забезпечення для Інтернет, її діяльність координується з офісу у м. Сіетл (США). Вартість розробки програмного забезпечення в країнах, що розвиваються, і колишніх соціалістичних країнах у 5 разів нижча за США, тому американські ТНК переносять частину операцій за кордон [14, 36].

Виникнення інформаційного аутсорсингу об'єктивно зумовлено розвитком ІКТ-галузі, тоді як його поширення дослідники пов'язують із посиленням глобалізації. Завдяки ІТ-аутсорсингу американські ТНК у 2001-2003 рр. "делокалізували" до 90 тис. робочих місць – перенесли їх у країни з низькими трудовими витратами (загалом за цей період у США було "делокалізовано" майже 500 тис. робочих місць). Цим пояснюємо той факт, що США, світовий лідер в абсолютних витратах на ДіР, за часткою витрат на ДіР в обсягах продажів корпорацій поступаються європейським та японським корпораціям. Найвищою така частка є у Фінляндії – 5,7 % та у Швеції – 5,1 %, Японія посідає 3 місце з 4,2 %, Швейцарія та Німеччина демонструють майже ідентичні частки – 3,3 та 3,2 % відповідно, тоді як у США вона становить 1,7 %, поступаючись навіть Канаді з часткою у 2 %. Американські ТНК для проведення ДіР у сфері програмного забезпечення активно залучають фахівців в Індії; аутсорсинг компаній Intel, IBM, Procter&Gamble в Індії, Китаї дозволяє знижувати витрати на оплату праці у сфері ДіР до 40 % [16].

Таким чином, іноземний науковий бюджет корпорацій розподіляється для організації, що територіально виносяться за межі країни-донора, та каналами аутсорсингу без створення нових організаційних структур у країні-реципієнті. Для США, безперечного лідера у процесах глобалізації сфери ДіР, більш характерною є друга фор-

ма іноземного фінансування ДіР – на їх території функціонує майже у 4 рази більше іноземних ДіР-організацій (715), аніж створено ДіР-підрозділів американських ТНК за межами США (200), при щорічному збільшенні іноземного наукового бюджету темпами, вищими за темпи зростання загальнонаціонального бюджету на ДіР. Це підтверджується й ідентичними розмірами іноземного наукового бюджету американських ТНК і наукового бюджету іноземних компаній у США, а також низьким рівнем частки ДіР у загальних обсягах продаж американських корпорацій порівняно з відповідною часткою корпорацій інших країн при переважанні абсолютних розмірів загальноамериканського бюджету ДіР.

Глобалізацію у сфері ДіР дозволяють оцінити і дані патентної статистики: чим більше іноземних патентів реєструють корпорації, тим вищим є рівень їх технологічного потенціалу та інтернаціоналізації їх ДіР. За наведеними у таблиці даними можемо зробити висновок, що глобалізація у сфері ДіР посилюється – кількість заявок на патенти від нерезидентів зростає швидше, аніж від резидентів. Так, лише з 1998 по 2002 р. кількість заявок на патенти від нерезидентів збільшилася у всіх розвинених країнах практично у двічі, а в Китаї, Республіці Корея, Норвегії, РФ, Білорусі та в Україні – у тричі, тоді як винахідницька активність резидентів зростала на 25- 50 % (окрім Китаю й Австрії – зросла у 3 рази, а також РФ, де вона зросла 14 разів, та Фінляндії й Норвегії – зменшилася в 1,4 та 3, а також Індії й України, де вона знизилася катастрофічно – у 46 та 126 разів відповідно).

Отже, на п. XXI ст. у складі світового винахідницького потенціалу інтернаціональна компонента (заявки від нерезидентів) у 10 разів перевищує національну (заявки від резидентів). Розподіл винахідницького потенціалу між країнами нерівномірний: найбільша частка світового винахідницького потенціалу серед резидентів у Японії (41 %), що перевищує майже у 2 рази частку винахідницького потенціалу США (22 %), тоді як серед нерезидентів понад половина інтернаціонального винахідницького потенціалу припадає на країни з низьким та середнім доходом. Компанії, що знаходяться поза межами країн з високим доходом, намагаються патентувати свої винаходи у сім разів частіше саме у цих країнах, аніж на батьківщині, що зумовлено намаганнями нерезидентів збільшити доходи від винахідництва та недосконалістю патентного законодавства на їх батьківщині. Аналіз вартісних показників засвідчив, що використання світового винахідницького потенціалу (роялті та ліцензійні платежі) практично повністю припадає на країни з високим рівнем доходів. Різниця між отриманими і сплаченими роялті і ліцензійними платежами у 2003 р. у США склала понад 28 млрд. дол., у Великій Британії – майже 3 млрд. дол., у Франції, Швеції та Японії – понад 1 млрд. дол. Отже, країни з високим доходом перерозподіляють на свою користь світову інтелектуальну квазірену, що є матеріальною основою для перерозподілу у подальшому світової технологічної квазіренти.

Таким чином, можемо сформулювати такі висновки:

✓ формування "глобальної економіки без кордонів" накладає певні особливості на розвиток сфери ДіР, передусім щодо її фінансування, при тому, що рівень розвитку ДіР та швидкість втілення їх результатів, зокрема в ІКТ-галузі, прискорюють розвиток глобалізації "углиб" та "ушир", що досягнуто через випереджаюче зростання фінансування ДіР порівняно із зростанням населення та чисельності наукових кадрів розвинених країн;

✓ у сфері фінансування ДіР загальною тенденцією к. XX – поч. XXI ст. є збільшення частки коштів корпорацій та іноземних фінансових джерел у структурі національного наукового бюджету при зменшенні частки

державних коштів, що є і наслідком глобалізації, і фактором її прискорення;

✓ в Україні сфера ДіР також підпадає під вплив процесів глобалізації, зокрема постійно збільшується частка іноземного фінансування серед джерел фінансування вітчизняних ДіР;

✓ іноземний науковий бюджет корпорацій розподіляється для організацій, що територіально виносяться за межі країни-донора, та каналами аутсорсингу без створення нових організаційних структур у країні-реципієнті; для США більш характерною є друга форма глобалізації ДіР, тоді як для країн ЄС – перша, проте головні фінансові потоки у сфері ДіР зосереджені між обома центрами розвитку постіндустріального суспільства;

✓ нова тенденція у сфері ДіР в умовах глобалізації – їх віртуалізація у формі аутсорсингу, налагодження на базі ІНТЕРНЕТ неперервного ланцюгу взаємодії виконавців ДіР навколо земної кулі, що дозволяє у декілька разів зменшувати фінансові витрати та терміни виконання проектів;

✓ наповнення джерел корпоративного фінансування ДіР розвинених країн базується на перерозподілі

світової інтелектуальної квазіренти, у подальшому – перерозподілі світової технологічної квазіренти.

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Пер с англ. М. Academia, 1999, 784 с. 2. Родионова И.А. Мировая экономика: Уч. пос. – СПб.: Питер, 2005. – 496 с. 3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. 4. The World Bank/World Development Indicators. Washington, 2000. P.304-307. 5. www.worldbank.org 6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. – К., 2003. – 340 с. 7. Research-Technology Management. Jan. – Feb. 2004. P.4. 8. OECD: Science, Technology and Industry Outlook. – 2002. – P. 2. 9. Іноземцев В. Моделі постіндустріального розвитку / Економіка знань: виклики глобалізації та Україна. – К., 2004. – С.105-160. 10. Гальчинський А., Гесць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. – К., 1997, 33 с. 11. Жилінська О.І. Державна науково-технічна політика в умовах формування постіндустріального суспільства // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2005. – Вип. 7. – С. 85-94. 12. Егоров І.Ю. Розвиток науки в США в 90-х роках: тенденції, досягнення, проблеми. – К., 2001. – 94 с. 13. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Под ред. И.С.Королева. – М.: Экономистъ, 2003. – 604 с. 14. Егоров И.Ю. и др. "Азиатские тигры": новые акценты в научно-технической политике // 36. анализ. матер. – К.: Вип. 1 (14), 1998. – 31 с. 15. Аутсорсинг: создание высокоэффективных и конкурентоспособных организаций / Под ред. проф. Б.А.Аникина. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 187 с. 16. Le debat sur la delocalization d'emplois fait rage aux Etats-Unis// www.letemps.ch.31.03.04.

Надійшла до редколегії 07.09.05

Н.І. Дорош, д-р екон. наук

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто сучасний стан та шляхи модернізації чинного механізму справляння найважливіших податків.

The article deals with present situation and ways to modernize the effective mechanism of levying important taxes.

Встановлення, розподіл, стягнення і використання податків становлять одну із основних функцій держави. Податки – це найважливіше джерело формування доходів держави, які, в свою чергу, використовуються на витрати з державного управління, на вирішення економічних, соціальних, оборонних завдань, на розвиток освіти, науки, культури. "Саме податки є формою суспільного багатства, що надходить у розпорядження органів державної влади усіх рівнів, обов'язок яких – інвестувати податкові надходження у виконання державних функцій із забезпечення благ і послуг в інтересах самих платників податків" [1, с. 30]. Податки перебувають в епіцентрі національно-державного існування людей, у сфері їхніх соціально-економічних мотивацій і суспільних інтересів.

Проблеми теорії та практики оподаткування досліджують у своїх працях такі вітчизняні вчені, як В.Л. Андрущенко, В.В. Буряковський, З.С. Варналій, В.П.Вишневський, А.І.Даниленко, В.М. Каламбет, А.І. Крисоватий, О.І. Луніна, А.М. Соколовська, В.М. Суторміна, Л.М. Шабліста та багато інших. Проте питання розбудови податкової системи, спрямованої на стале економічне зростання країни, залишаються актуальними і потребують свого вирішення.

Чинна податкова система в Україні сформувалась в основному ще на початку перехідного етапу національної економіки, певним чином використовуючи досвід країн з розвинутою економікою. Але відсутність комплексного наукового аналізу та обґрунтованих підходів до її послідовного реформування призвели до загострення суперечностей між фіскальними функціями податкової системи і потребами стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання.

Сучасна теорія вказує на необхідність виконання системою оподаткування не тільки фіскальних функцій, а й соціального аспекту, забезпечення необхідних темпів економічного зростання та стабілізації прогресивних

економічних процесів, стабілізації економічної кон'юнктури в країні, перебудови податкової системи з урахуванням вимог розвитку світового господарства.

Податкова система, адекватна високому рівню розвитку економіки, повинна відповідати певним вимогам. Зокрема, забезпечити рівність по горизонталі, тобто однакові доходи залежно від джерел їх одержання повинні оподатковуватися за однаковою ставкою. Крім того, більш високі доходи повинні обкладатися за прогресивними ставками, щоб забезпечити так звану вертикальну рівність. Важливо також, щоб податкова система відповідала вимогам суспільства в плані соціальної справедливості і перерозподілу доходів. Вона повинна бути простою і ефективною, до певної міри стабільною і передбачуваною. Платникам податків слід мати чітке уявлення про те, які доходи підлягають оподаткуванню, хто саме повинен їх платити, які строки сплати податків. Правильна комбінація різних податків повинна утворити систему, яка б врахувала наслідки та умови обкладання податками.

Податкова система повинна бути досить гнучкою, дозволяти уряду реагувати на зміни в економічній кон'юнктурі і впливати на неї в необхідному напрямку. Ефективно впливати податковою системою на економіку країни можна за умови дії єдиного незалежного закону протягом тривалого періоду, під час якого лише вносяться корективи.

Високі граничні ставки податків негативно впливають на процес прийняття економічних рішень, знижують стимули до праці, відчужують ресурси в тіньові сфери діяльності. Крім того, надання економічних субсидій через податкову систему менш ефективне, ніж виплата прямих субсидій: це ускладнює податкову систему, знижує її ефективність, позбавляє необхідної гнучкості, оскільки податкові пільги важко піддаються контролю.

На сьогодні в Україні актуальним є вирішення питань податкової стабілізації, створення адекватної ефе-